

ZAPUŠČINA ZAPISOVALCA LJUDSKIH PESMI GABRIELA MAJCNA: O ETNOGRAFIJI V SLOVENSKIH GORICAH NA ZAČETKU 20. STOLETJA IN STOLETJE KASNEJE

RAJKO MURŠIČ

Ko sem preučeval zgodovino alternativne rockovske kulture na Tratah v Slovenskih goricah, sem se moral mimogrede pozabavati tudi z določenimi prelomnimi točkami vaše zgodovine in zgodovine ožjega območja. Ljudska pesem kot takšna me ob raziskavi ni posebej zanimala, zato tudi nisem hodil naokoli in jih zbiral. Prepustil sem se toku vsakdanjega življenja in le tu in tam doživel prepevanje domačink in domačinov, ki ga prepoznavamo kot ljudsko. Na tem mestu se ne bom spuščal v neulovljivost opredelitve takšnega termina, temveč bom opozoril na dejstvo, da so pesmi, ki jih ljudje večinoma poslušajo – in, kadar tako nanese, tudi pejejo – tiste pesmi – večinoma popularne, pogosto v tujem jeziku – ki jih glasbeni narodopisci večinoma ne prepoznajo kot ljudske.

Če se oziram v preteklost, se predajamo občutku, da je bilo nekoč bistveno drugače kot danes. Da so na današnje situacijo bistveno vplivali radio in televizija, industrija gramofonskih plošč oz. glasbena industrija, šolski sistem in industrializacija, toda že tudi v času pred vsemi iznajdbami, ki so bistveno zaznamovale življenje v 20. stoletju in danes, so se zapisovalci teh pesmi ali drugi popisovalci ljudske kulture takratnega časa zgražali nad izginjanjem ljudske pesmi.

Med popisovalci ljudskih pesmi, ki so izhajali z območja, ki je bilo predmet moje raziskave vaše rock kulture polpretekle dobe, je bil tudi Gabriel Majcen, ki mu bom posvetil nekaj pozornosti v tem prispevku.

Ključne besede: Gabriel Majcen, Slovenske gorice, ljudska pesem, etnografija.

While studying the local alternative rock scene in the village of Trate in the region of Slovenske Gorice, the author came across the century-old documents and records of a collector of folk songs, Gabriel Majcen, who was born in the mid-19th century in the neighboring village of Zgornja Velka. In addition to more than 1,000 transcriptions of folk songs with melodies, a very important discovery was Majcen's manuscript with an ethnographic questionnaire from 1907–1908, which had never been published because the well-known Slavic scholar Karel Štrekelj had rejected it. The author discusses various similarities and differences in the status of an intellectual doing fieldwork in the same location, albeit a century later. The standardization and nationalization of folk song in the late 19th century and the radically changed research agenda in the 21st century is emphasized. However, the lowest common denominator remains the permanent financial problems that field researchers must deal with.

Keywords: Gabriel Majcen, Slovenske gorice, folk song, ethnography.

SEVERNE SLOVENSKE GORICE

Območje, ki je bilo predmet moje raziskave rock kulture osemdesetih in prve polovice devetdesetih let, sega od Šentilja oz. Ceršaka do Trat in Apaškega polja. Tam se je v osemdesetih letih razvila izjemno močna in odmevna lokalna rockovska kultura, ki je izhajala iz revolucije, ki jo je naplaval punk sedemdesetih let, predvsem v držki *DIY (Do It Yourself)*,

kar bi lahko prevedli kot “napravi sam”. S tem ko so mladeniči in mladenke v poznih sedemdesetih letih dvajsetega stoletja vzeli v roke kitare, so dobesedno vzeli v roke tudi svojo usodo in zbrkljali skupaj nekaj samosvojega, a obenem prepoznavno transnacionalnega: lokalno punkovsko kulturo z vsemi potrebnimi atributi njenega nastanka in dolgoročnejšega obstoja vred [več o tem glej Muršič 1995a, 2000 itd.]. S posegi v obstoječi kulturni prostor so “domači mojstri” [ali *bricoleurji*, če lahko uporabim Lévi-Straussov izraz – prim. Lévi-Strauss 2004] predstavljali svojevrstno simbolno grožnjo svoji lokalni skupnosti, na katero se je ta tudi odzvala [o tej dinamiki sem pisal v 1995b], obenem pa so jo tudi afirmirali in ji dali nove spodbude ter omogočili nastanek nekaterih trajnejših institucij in mrež, ki še danes narekujejo pomemben del kulturnega dogajanja v lokalnem prostoru. Seveda se ne bom šel preproste igre in razpravljal o sodobni alternativni popularni glasbi kot sodobni ljudski glasbi (da sodobno ustvarjanje punk skupin v severnih Slovenskih goricah lahko razumemo le z analizo diskurzivne formacije njihovega matičnega okolja, sem pokazal v 1995c) oz. o vaških punk rock pesmih kot o sodobnih ljudskih pesmih (čeprav je videti, da so nekatere med njimi vsaj med mlajšim občinstvom že “ponarodele”), temveč bom razpravljal o povsem drugi temi.

Strukturno je današnja situacija v marsičem zelo podobna zgodovinski in politični situaciji na prelomu iz 19. v 20. stoletje, ne le v kulturi in vsakdanjem življenju, ki se je tudi takrat hitro spreminjalo, temveč tudi v epistemoloških paradigmah vede, ki jo zanimajo ti premiki in vsakdanje življenje, etnologije. Med analizo gradiva o rock glasbi in sodobnem načinu življenja v vasi Trate sem večkrat ugotavljal podobnosti med preteklostjo in sedanjostjo na več ravneh. Branje shranjenih del zbiratelja ljudskih pesmi in intelektualca, ki se je rodil sredi 19. stoletja v sosednji vasi, me je večkrat spomnilo na položaj sodobnega intelektualca, ki poskuša razumeti dogajanje okoli sebe in čim bolj temeljito spoznati svoje okolje oz. okolje, ki ga preučuje. Vzporednice med dvema časoma bom prikazal na dveh ravneh: na ravni določene glasbe, ki jo preučevalec postavi v ospredje in pri tem zanemari vse druge oblike glasbenega življenja nekega okolja, in na ravni vede, ki ji danes rečemo etnologija, pred stoletjem pa so zanj uporabili s Češke prinesen izraz narodopisje. Osrednjo pozornost bom namenil prav razumevanju te vede “od znotraj” in “od zunaj”, šele na koncu pa se bom spet vrnil h glasbi in našim težavam pri razumevanju pestrosti in mimobežnosti glasbenega življenja (oz. glasbenih svetov), ki bistveno zaznamuje(jo) vsakdanje življenje ljudi na nekem območju.

OD NARODOPISNIH PRIZADEVANJ IN NARODOPISJA KOT ZNANSTVENE VEDE TER OD ETNOLOGIJE KOT ZNANSTVENE VEDE K ETNOLOŠKIM PRIZADEVANJEM

Nekoliko zagaten naslov razdelka opisuje homologno, a strukturno inverzno situacijo, ki spremlja prelomna dogajanja na področju preučevanja ljudske kulture in načinov življenja

ob prelomih iz 19. v 20. stoletje in iz 20. v 21. stoletje. Ob vstopu v 20. stoletje je bilo komajda mogoče govoriti o narodopisju (takšno je bilo takratno poimenovanje vede, ki ji danes rečemo etnologija), saj so Murkovi *Nauki za Slovence* in Štrekljeva monumentalna zbirka slovenskih ljudskih pesmi komajda opredelili diskurz nove vede [prim. Muršič in Ramšak 1995], ki pa še ni bila institucionalizirana ne v raziskovalnem ne v praktičnem smislu. Ob prelomu iz 20. v 21. stoletje je bila situacija povsem drugačna, saj smo imeli cel niz etnoloških institucij ter razmeroma jasno strukturiran diskurz vede. A podobni simptomi težav so se kazali v obeh obdobjih. Če je z analizo “etnografskega” pripovedovanja mogoče ugotoviti, da se pisanje ljubiteljskih narodopiscev bistveno razlikuje od pisanja univerzitetnih profesorjev, ki s svojimi deli kanonizirajo stroko [tu se naslanjam na zgovorno analizo slovenskega narodopisja v drugi polovici 19. stoletja Jurija Fikfaka; prim. 1999], predvsem na osi razmerja med domoznanstvom in znanostjo, potem je vračanje k domoznanstvu, ki je v pomembni meri zaznamovalo razvoj slovenske etnologije v osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja, strukturno podoben simptom ponovne krize etnološke vede, le da se tokrat smer razvoja kaže v izogibanju znanstvenemu diskurzu ter približevanju domoznanstvu, pa naj bodo ta dogajanja povezana s premiki v uporabni oz. aplikativni etnologiji [prim. Bogataj 2001], razvojni etnologiji ali etnološki “regionalizaciji” [prim. Gačnik 2003] ali z razpravami o etnologiji in domoznanstvu [prim. Kremenšek 1989]. Če razumem etnologijo kot vedo, ki jo zanimajo primerjave med načini življenja in njihovimi sledmi pri kakršnihkoli skupinah ali skupnostih, začeni s posamezniki, v vseh časih in vseh krajih, v prvi vrsti pa v okolščinah, ko lahko preučevalec spozna vsaj neko obravnavano skupino ali skupnost na podlagi tesnega stika iz oči v oči ali na kakršenkoli drug način “od znotraj” obravnava vsakdanje življenje njenih članov ali posameznikov, potem seveda govorim o vedi, ne pa o stroki, ki je izvedenka vede. Eden glavnih simptomov današnjega stanja v etnologiji na Slovenskem je, da le malokdo ločuje med pojmom “stroka” in “veda”. Kakšno zvezo ima to spoznanje s temo današnjega simpozija? Na prvi pogled nobene. Kaj pa na drugi pogled?

Gabriel Majcen je bil zelo pomemben ud mariborskega Zgodovinskega društva in poverjenik zbiranja ljudskih pesmi za takratno Štajersko. Čeprav je zbral več kot 1000 pesmi, skupaj z melodijami, ga ne najdemo med pomembnejšimi slovenskimi predhodniki etnomuzikologije oz. “glasbenega narodopisja”. Prav tako ga ne najdemo med slovenskimi “narodopisci”, čeprav je bil, kolikor mi je znano, prvi, ki je pripravil narodopisne vprašalnice in do določene mere uredil ne le tematiko narodopisja, temveč začrtal program narodopisne dejavnosti, ki je izhajal, kot je sam ugotavljal, iz najbolj neposredne potrebe, ki bi ji danes rekli “urgent ethnography”, etnografija zadnjega trenutka. Karel Štrekelj, ki je skupaj z Jožefom Tominškom raztrgal Majcnov rokopis vprašalnic, je v predloženem gradivu pograšal predvsem tiste vsebine, ki jih je Majcen sicer izdatno zbiral: ljudske pesmi, pripovedi in druge sestavine folkloristike [prim. Kropelj 2001: 80–82]. Kako je to mogoče?

To je uganka, ki povezuje pretekle in sodobne čase, izhaja pa iz zelo preprostega dejstva: tisti, ki delujejo na terenu – tu imam seveda v mislih resno terensko izkušnjo, ne terenskih

ogledov – se bolj jasno zavedajo širine vede, v kateri delujejo, medtem ko je kabinetno učenjaštvo praviloma zelo kratkovidno.

GABRIEL MAJCEN MED LJUDSKIM PETJEM IN NARODOPIŠNO VEDO

V Slovenskem biografskem leksikonu [J. Šlebinger, ur. Kidrič in Lukman 1933–1952: 23–24] beremo, da je bil Gabriel Majcen “šolnik, kmetijski pisatelj in zgodovinar”, rojen pri Mariji Snežni (danes je to Zgornja Velka) v Slovenskih goricah. Njegovega narodopisnega dela leksikon ne omenja. Gabriel Majcen (1858–1940) je bil sin vaškega učitelja Vida, ki se je na Velko priselil 25. 3. 1849 iz Sv. Petra pri Mariboru. Eden njegovih bratov (Jožef) je postal kanonik, drugi organist, sestra Anica pa se je poročila z notarjem Ašičem. Vid Majcen je na tej šoli služboval med letoma 1849 in 1891 [Tancer 1979: 13].

Gabriel Majcen je končal nižjo gimnazijo in učiteljišče v Mariboru [biografijo navajam po Šlebinger v SBL 1933–1952]. Od leta 1891 je delal kot vadniški učitelj, od leta 1892 pa je poučeval na učiteljišču v Mariboru. Od leta 1908 je bil profesor, leto kasneje upokojen. Med njegovimi pomembnejšimi deli sta spis ‘Iznajdba knjigotiskarstva’, ki je izšel leta 1891, in razprava o poučevanju nemškega jezika iz leta 1895. S Koprivnikom je sestavil *Začetnico za slovenske ljudske šole*, pisal o “nazornem nauku za prvo šolsko leto” ter izdal *Metodiko zemljepisnega pouka v ljudski šoli* (izšla je v Gorici leta 1905) in *Prvo čitanko za slovenske osnovne šole*. O slovenstvu na narodnostni meji takratne južne Štajerske je pisal v daljših prispevkih v *Slovenskem gospodarju*, z nekaj deli pa je posegel tudi na področje biologije – sestavek ‘Iz knjige prirode’ je izšel v *Gospodarskih novicah*, prilogi *Slovenskega gospodarja*, leta 1927 pa je v Gorici izšla *Zgodovina domačih živali in pitomih rastlin*.

Kot zgodovinar se je zanimal tako za slovensko kot za lokalno zgodovino. Kot član Zgodovinskega društva v Mariboru je redno pripravljaval predavanja za širše občinstvo. Pokrajinski arhiv Maribor na primer hrani fotografijo Majcnovega predavanja na Zgornji Velki, ki ga je izvedel leta 1907. Gradivo, ki ga je uporabil za ta predavanja, je le tu in tam uspel objaviti v različnih člankih. Omeniti velja članke ‘Črtice iz slovenske zgodovine’ (ponatis tega članka je podpisal kot Dobrogoj Velčki), ‘Prihod Slovencev v sedanje dežele’ in ‘Skoke pri Mariboru’, ki jih je objavil v *Slovenskem gospodarju*, ter ‘Donesek k uskoškim naselbinam v Skokah na Dravskem polju’ in ‘Kamenita izbokla podoba zmaja v zidu cmureškega gradu’, ki sta izšla v *Časopisu za zgodovino in narodopisje*. Poleg omenjenih velja omeniti še dva prispevka iz lokalne zgodovine: ‘Zgodovina Jarenine v Slovenskih goricah in zajedno kmetskega stanu na Spodnjem Štajerskem’ in ‘Kratka zgodovina Maribora’. Na žalost pa je njegovo delo ‘Doneski k zgodovini Velke v Slovenskih goricah in Marije Snežne na Velki’ ostalo le v rokopisnih fragmentih.

Že v svojih mlajših letih se je posvetil zbiranju in uporabi ljudskih pesmi v šoli. Med letoma 1888 in 1901 je izdal tri zvezke pod naslovom *Šolske pesmi*. Rokopisno inačico tega

dela hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Okoli leta 1905 je postal član Odbora za zbiranje slovenskih narodnih pesmi – bil je poverjenik za Maribor in vzhodno Štajersko.

Leta 1907 oz. 1908 je pripravil rokopis 'Kaj in kakšnega pomena je narodopisje – osnova za nabiranje narodopisne tvarine', ki sta ga Karel Štrekelj in Jožef Tomišek zavrnila, tako da ni bil nikoli natisnjen. Težko berljiv rokopis hrani Pokrajinski arhiv Maribor [PAM: fond Gabriel Majcen, fasc. št. 4]. In prav ta rokopis bo predmet nadaljnje razprave. O rokopisu je – na podlagi moje informacije o njem – doslej pisal Jože Hudales [2003], katerega prepise gradiva sem – s hvaležnostjo – uporabil za pričujočo predstavitev gradiva.

Gabriel Majcen je razdelil vprašanja na 25 poglavij:

1. Kratek prirodoznanski in biološki opis kraja z ozirom na narodopisje
2. Opis prebivalstva
3. Človek v raznih dobah
4. Obitelj in žlahta
5. Nekrvna žlahta
6. Družina in življenje v njej
7. Sosedstvo, prijateljstvo in občevanje sploh
8. Posameznik kot ud občine, župnije, pokrajine, dežele, države, rodu slovenskega, naroda slovanskega, razmerje do duhovne in posvetne gosposke
9. Pravo
10. Stanovanje
11. Hrana
12. Obleka in nakit
13. Ogenj in svečava
14. Red in snaga
15. Skrb za lepoto telesa
16. Zdravje, bolezen in vračništvo
17. Imovitost in revščina, blagostanje in nadloga
18. Delo
19. Izobrazba
20. Počitek
21. Zabava
22. Oblok leta in prazniki
23. Poezija v vezani in nevezani besedi
24. Modrovanje
25. Slutnje, prerokovanje, čaranje, bajeslovje

Med napotki oz. "opombami za nabiralca" Majcen navaja zelo pomembno načelo zbiranja takšnega gradiva: "...brezpogojno pa je treba, da poročevalec biva v kraju o kojem poroča, že delj časa" [PAM, Kaj in kakšnega ..., str. 119]. V uvodu in pojasnilu vprašalnic je Gabriel

Majcen opozoril na to, da je najpomembnejši predmet preučevanja narodopisja “vsikdar bil in ostane vse čase človek sam” [PAM, Kaj in kakšnega ..., str. 2]. Ob opredelitvi vede, ki preučuje tako človeka “z ozirom na telo in dušo” kot tudi državo “v rasti in propadanju” in “narod, kojega ude družijo isti jezik”, je Štrekelj dopisal ime vede “folkloristika” [PAM, Kaj in kakšnega ..., str. 3; prim. tudi Kropelj 2001: 36, op. 51]. Poleg tega, da nam narodopisje omogoča razločevati “narod od naroda”, je tudi “eminentnega narodno-patriotskega pomena”:

“Kajti šele tedaj ve narod sebe prav ceniti, pa tudi vzgajati, če se do dobra pozna; kakor mu narodopisje na eni strani budi in neti ponos, tako mu na drugi odkriva rane, ki jih je treba lečiti. Narodopisje je nadalje prav velike važnosti za praktično življenje, treba je pomisliti, koliko migljajev daje duhovniku, učitelju, zdravniku, sodniku, zakonodajalcu, koliko pobude morejo po njem dobivati raznovrstne stroke fizičnega dela, recimo poljedelstvo, živinoreja, domača industrija, po narodopisju pa se čvrsto oplajajo umetnosti; upodabljaajoče, kakor glasbene, istotako razne vede kakor: zgodovina in sicer vseh dob in vseh baž; jezikoslovje, bajeslovje, seloslovje i.dr. Narodopisna veda je potemtakem narodu močan vrelec iz kojega more zajemati brez konca, da se po njem pomlaja. Spoznave, ki mu jih daje narodopisje drugih narodov pa mu končno tudi odprejo oči, da motri narode v pravilni luči, da jih uvažuje po zaslugi, spoštuje ter ljubi s srcem obsegajočim vse človeštvo.” [PAM, Kaj in kakšnega ..., str. 4–5.]

Med glavnimi Štreklevimi očitki tako zastavljenemu programu etnografskega dela je bilo pomanjkanje pozornosti, namenjene ljudski pesmi in folklori nasploh. V pismu, ki ga je poslal 5. januarja 1907, je Štrekelj zapisal:

“Narodopisje ali etnografija v smislu nemškega izraza ‘Volkskunde’ (folklore) (v razliko od etnologije = narodoznanstva) se ozira namreč bolj na mišljenje in verovanje, na običaje in pripovedi človeka ali naroda brez kulture ali pod vplivom kulture, kakor pa na unanje stvari, ki jih je jemati v pošteve le toliko, v kolikor so prvemu v podstavo in služijo v njega razumevanje.” [PAM, fond G. Majcen, 4, mapa 2.]

Zadeva je nekoliko presenetljiva, saj je bil Gabriel Majcen dotlej kot etnograf predvsem zbiratelj ljudskih pesmi. Na tem mestu ne nameravam spekulirati, kaj bi se zgodilo, če bi bile vprašalnice objavljene, niti ne bom iskal vira, po katerem se je zgledoval (glede na vsebino in kontekst je bolj ali manj jasno, da ni sledil Radičevi predlogi), temveč bom preprosto opozoril na to, da je po stoletju zadeva enako relevantna in zanimiva kot takrat – prav tako kot tudi usoda ljudske pesmi, ki se ji bom posvetil v sklepnem delu svoje razprave.

LJUDSKE PESMI NEKOČ IN DANES

V Pokrajinskem arhivu Maribor lahko najdemo nekaj rokopisov z Majcnovimi terenskimi zapisi ljudskih pesmi, ki jih je zbiral v Veržeju, Miklavžu in Hočah. Težko berljivi rokopisi

je opremljen tudi z notnimi zapisi, ki jih je delal skupaj z zapisom besedil. Pri zapisih pesmi v Šentilju najdemo le uvodni verz pesmi in melodijo, ki ji je tu in tam dal celo prednost. Na Velki je zbral 84 pesmi, zapisanih z melodijo, ki jih je shranil v posebno ovojnico z napisom: Iz "Marije Snežne".

Med gradivom najdemo tudi dopise zapisovalcev, ki so prispevali zapise za omenjeno zbirko. Med najpogostejšimi težavami, ki jih omenjajo, je plačilo njihovega marljivega dela. Med dopisi pa najdemo tudi pritoževanje nad tem, da ljudskih pesmi skorajda ni več. Ljudski pesnik Franc Bosnar iz Podčetrтка se je na primer pritoževal nad pogubnim vplivom cecilijanstva na ljudsko petje [PAM]. Narodniški buditelj s slovanofilskim psevdonimom Prostoslav Kretanov (Vatroslav Holz), ki je v *Slovenskem gospodarju* v osemdesetih letih 19. stoletja objavil poetičen domoznanski prikaz življenja v Slovenskih goricah [1886], je omenjal "skladno zvočni Ljutomerski kvartet, kateri, pojoč na vzvišenem holmci gori v vinogradu, nas je očaraval s svonkim svojim petjem ..." [2. 10. 1886, str. 3]. Bralec ne ve, ali je ta kvartet "ljudski" ali pa poje po učenem načinu, ki so ga takrat na tistem območju že učili različni učitelji glasbe, mežnarji in šolniki, gotovo pa se ni navduševal nad spremembami v glasbi, ki jih je prinašal takratni čas:

"In tam, kjer so se prej razlegale milozvočne narodne pesmi, čuje se zdaj, tužne nam tisto brezsmiselno 'lajlilajlájlanje', katero Vas preganja po vseh pašnikih, njivah in goricah ..." [Kretanov 1886/9: 2.]

Morda je bilo to 'lajlilajlájlanje' nemško – tega Holz ne pove dovolj jasno, vsekakor pa zapiše, da izginjajo ne le "narodna noša, starodavni običaji, obiteljske šege in navade", temveč tudi, kar je po njegovem najbolj žalostno, "prelepe narodne pesmi". [Kretanov 1886/9: 2]

Istega leta je Gabriel Majcen v svoji zbirki pesmi pod naslovom *Pesni za šolo in dom* zapisal:

Žalibog lepo petje med našim prostim narodom zginjeva. Strašna je misel, da bi nam utegnila vtihniti slovenska pesem in se tako pokvariti blago in mило slovensko srce. Ta misel bila je povod tej knjižici. Naj pesem v grenki borbi trpina sladko tolaži, naj ogreva srce, da bo toplo zavetje nesrečnemu bratu, naj povzdigne duh, da ga ne oslepi pohlep po posvetnem blagu in naj popelje ga v višine, kjer biva prava sreča: sladki mir in čista ljubezen. Da dejstvuje pesni čudna moč v najlepši namen, je goreča želja, ki spremlja to skromno zbirko v slovenski svet. [Majcen 1886]

Čeprav me mika, da bi iz tega odstavka iztisnil čisto esenco narodobudništva in ideologije njegove čistosti ter popolnosti, se bom temu izognil, saj je nadaljevanje Majcnovega uvodnika prav tako zanimivo. Najprej pove, da je uporabil pesmi iz Miklošičevega berila in drugih virov, potem pa doda:

Pri izbiri popevov držal sem se vodila, staviti v prvo vrsto domače slovenske, ozirati se pa tudi na slovanske sploh ter neveščaka vpoznavati kolikor

mogoče z našimi prvimi skladatelji. Nekaterim pesmim pridjal sem napeve sam. [Majcen 1886]

Še več. Pesmi so obdelane po učenih principih in namenjene glasbeni vzgoji ljudstva:

Malo da ne pri vseh nahaja se drugi glas, pri nekaterih celo tretji. Mešani in moški zbori namenjeni so v prvi vrsti pevskim društvom, ki se snujejo po Slovenskem na kmetih že tu in tam, porabljuje se pa tudi lahko v šoli, kolikor se dado. [Majcen 1886]

Seveda se pri tem spomni, kako veselo so kot otroci pozimi “krog kolovratov sedeli, pa na uhe vlekli mile stare pesni od svetega Jurja, ki je kupil zeleni plašč, ali pa od treh rimskih deklic, ki so na božjo pot hodile, katere so nam rajna mati peli”. [Majcen 1886]

Tudi zato se je verjetno v prvem desetletju 20. stoletja z veliko vnemo lotil zbiranja pesmi za načrtovano zbirko avstrijskih ljudskih pesmi. Konec koncev so naročniki zbiranja ugotavljali naslednje:

To zbiranje je zategadelj večjega zdanjega pomena, ker napredovanje v kulturi ali prodiranje naziranja omikanih krogov v širše narodove sloje vedno bolj spodriva in uničuje narodne pesmi in melodije; tega se pak ni bati za gradivo, ki je shranjeno v knjižnicah in pisanih zakladnicah. Če se pa narodna pesem, narodna melodija pozabi, tedaj je izgubljena na vselej, ona je za nas – potopljen zvon! [Osnovna načela 1906: 3]

Iz doslej povedanega seveda jasno sledi, da je bila ljudska pesem v nekem trenutku predmet nacionalizacije in – v marsičem – tudi standardizacije. Izhajajoč iz zgodovinskega trenutka preloma iz 19. v 20. stoletje in naše skupne izkušnje prehoda iz 20. v 21. stoletje seveda lahko ugotovimo le dvoje: da je ljudska pesem bodisi v stanju permanentnega izgijnjanja in je to način njenega obstoja ali pa je njeno bistvo v njenem stalnem nastajanju in ustvarjanju, ki ga prepoznamo šele takrat, ko jo lahko vidimo z očmi Minervine sove. V obeh primerih se seveda zaradi nedosegljivega purifikacijskega ideala kolektivne reprezentacije odrečemo preučevanju pesmi in glasb ter njihovih najbanalnejših vlog v dejanskem življenju ljudi, ki jih sprejemajo, posredujejo ali ustvarjajo, kakor pač nanese, v potu svojega habitusa kot korpusa orkestriranih improvizacij [prim. Bourdieu 1977].

Zato je seveda najmanjši skupni imenovalac naporov zbirateljev ljudskih pesmi v prvem desetletju 20. stoletja in sodobnih pevcev iz severnih Slovenskih goric v prvem desetletju 21. stoletja težava, s katero so se ves čas najočitneje soočali: ‘Nimam dnara’.

LITERATURA

Bogataj, Janez

2000 ‘Aplikativna etnologija v Sloveniji.’ V: *Kolesar s Filozofske: Zbornik v počastitev 90-letnice prof. dr. Vilka Novaka.* Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Bourdieu, Pierre

1977 (1972) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.

Fikfak, Jurij

1999 *Ljudstvo mora spoznati sebe: Podobe narodopisja v drugi polovici 19. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU in Založba Forma 7.

Gačnik, Aleš, ur.

2003 *Etnologija in regionalni razvoj*. Ljubljana in Ptuj: Slovensko etnološko društvo in ZRS Bistra.

Hudales, Jože

2003 'ČZN, narodopisje in Južnoštajerski narodopisni muzej.' *Časopis za zgodovino in narodopisje* 74(1–2): 13–26.

Kremenšek, Slavko, ur.

1989 *Etnologija in domoznanstvo*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.

Kretanov, Prostoslav (= Vatroslav Holz)

1886 'Potopisne arabeske' (Druga serija: 8–13). *Slovenski narod*: 31. 7. 1886, 19 (172): 1–3; 11. 9. 1886, 19 (207): 1–3; 18. 9. 1886, 19 (213): 1–3; 2. 10. 1886, 19 (225): 1–3; 9. 10. 1886, 19 (231): 1–3.

Kropej, Monika

2000 *Karel Štrekelj: iz vrelcev besedne ustvarjalnosti*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Lévi-Strauss, Claude

2004 (1960) *Divja misel*. Ljubljana: Krtina.

Majcen, Gabriel

1886 *Pesni za solo in dom*. Nabral in izdal Gabriel Majcen, narodni učitelj. Rokopisna izdaja: Maribor.

Muršič, Rajko

1995a *Center za dehumanizacijo: Etnološki oris rock skupine*. Pesnica: Frontier, ZKO Pesnica.

1995b 'The Creative Game of Believing and Misunderstanding: Punk Rock in Some Slovenian Villages/Kreativna igra verjetja in napačnega razumevanja: punk rock v nekaterih slovenskih vaseh.' *Etnolog* 5 (56): 257–281.

1995c 'Besedila punk rock skupin iz Slovenskih goric: legitimacijski odsev lokalne mladinske podkulture z globalnimi razsežnostmi.' *Traditiones* 24: 341–352.

2001 *Trate vaše in naše mladosti: zgodba o mladinskem in rock klubu*. Ceršak: Subkulturni azil.

Muršič, Rajko in Mojca Ramšak, ur.

1995 *Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.

Osnovna načela

1906 *Osnovna načela za publikacijo "Avstrijske Narodne Pesmi", ki jo namerja izdati c. k. ministrstvo za bogočastje in nauk*. Ljubljana: Zadrúžna tiskarnica.

PAM

1886–1926 Pokrajinski arhiv Maribor: Fond Gabriel Majcen. (Posebej: šk. 4, mapa 2, ovoj: Action f. d. Sammeln Slov. Volkslieder.)

Šlebinger, Janko

1933–1952 Majcen Gabriel. *Slovenski biografski leksikon*. Druga knjiga Maas–Qualle. Ur. F. Kidrič in F. K. Lukman. Ljubljana: SAZU, 23–24.

Tancer, Marij

1979 'Zgodovinski pregled šolstva na Velki.' *Sladkogorčan* 10(10): 12–13.

THE LEGACY OF THE FOLK SONG COLLECTOR GABRIEL MAJECN: ON ETHNOGRAPHY IN SLOVENSKE GORICE AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY AND A CENTURY LATER

In the village of Trate, where the author did ethnographic research on an alternative rock culture, people sang different songs on many occasions. Only occasionally was the author in a position to listen to the songs that are clearly recognized as traditional or folk songs. Nowadays people mostly sing popevke 'pop songs', both Slovenian and foreign, or songs they learned in school.

The author does not discuss the alternative popular music as contemporary folk music here or understand local punk rock songs to be contemporary folk songs. However, these phenomena gave him an opportunity to dig into the past and encounter Gabriel Majcen, who collected folk songs in the area exactly a century ago.

Gabrijel Majcen was a collector of folk songs, a teacher, a musician, and an intellectual. He was born in the mid-19th century in Zgornja Velka, a village neighboring Trate. Study of his forgotten works provided an opportunity for the author to recognize some unexpected similarities between a century ago and the present, in which the role and material limitations of intellectuals trying to comprehend their environment has not substantially changed.

It is possible to see parallels between the two times at two levels: the first is the decision for the researcher to study a particular kind of music and, at the same time, to overlook all the other kinds of musical life in a particular location. At the level of the discipline that is nowadays called ethnology, it is important to evaluate Gabriel Majcen's forgotten manuscript of the first ethnological questionnaire in Slovenia from 1907 to 1908.

If Majcen's questionnaire had been published, development could have been different for Slovenian ethnology as a discipline that compares lifestyles and their traces with any group of people, or community, starting with individuals, in any time and place. This is especially so in circumstances in which the researcher can experience the life of a group or a community with a close face-to-face contact or observe the daily life of its members or individuals from an insider's perspective.

Gabriel Majcen transcribed more than 1,000 folk songs together with their melodies, but his name cannot be found among the founders of Slovenian musical ethnography (i.e., ethnomusicology). Nor is he among the first Slovenian ethnographers (or ethnologists), although he was the first to construct a comprehensive ethnographic questionnaire and to a certain point he designed the topics of ethnography as a discipline and ethnographic activities in which he saw the most urgent need – what would nowadays be described as “salvage ethnography.”

The famous Slavic scholar Karel Štrekelj (and later the teacher Jožef Tomiňsek) critically rejected Majcen's manuscript on the grounds that it would give priority to the topics that Majcen himself was involved in: folk songs, folk narratives, and other folklore material. How can this be?

The answer may lie in the paradox that someone that does extensive fieldwork and remains in the field to fully understand the people studied, which was Majcen's aim, sees the situation much differently – and more clearly – than “armchair” scholars like Štrekelj.

Between 1888 and 1901, Gabriel Majcen published three volumes entitled Songs for School. These volumes were characteristic examples of the nationalization and standardization of the folk song in the 19th century. According to Majcen's foreword, and from a perspective a century after, it can be claimed that the folk song is either in a state of permanent disappearance, and this is the manner of its very existence, or its essence is its permanent appearance and creation, which can be recognized only when we can see it through the eyes of Minerva's owl.

In both cases, and because of the unattainable ideal of purification in our collective representation, we deny the study of songs and music in their most trivial roles in the daily lives of the people that accept them, transmit them, and create them, as it enters their habitus as a corpus of orchestrated improvisations.

The lowest common denominator in the efforts of folk song collectors from the beginning of the 20th century and modern singers from the Slovenske gorice region in the first decade of the 21st century is a problem they both inevitably face: “I am broke” (the hit song by the punk rock group Center za dehumanizacijo).

dr. Rajko Muršič

Univerza v Ljubljani

Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo

Aškerčeva 2, 1001 Ljubljana

rajko.mursic@ff.uni-lj.si